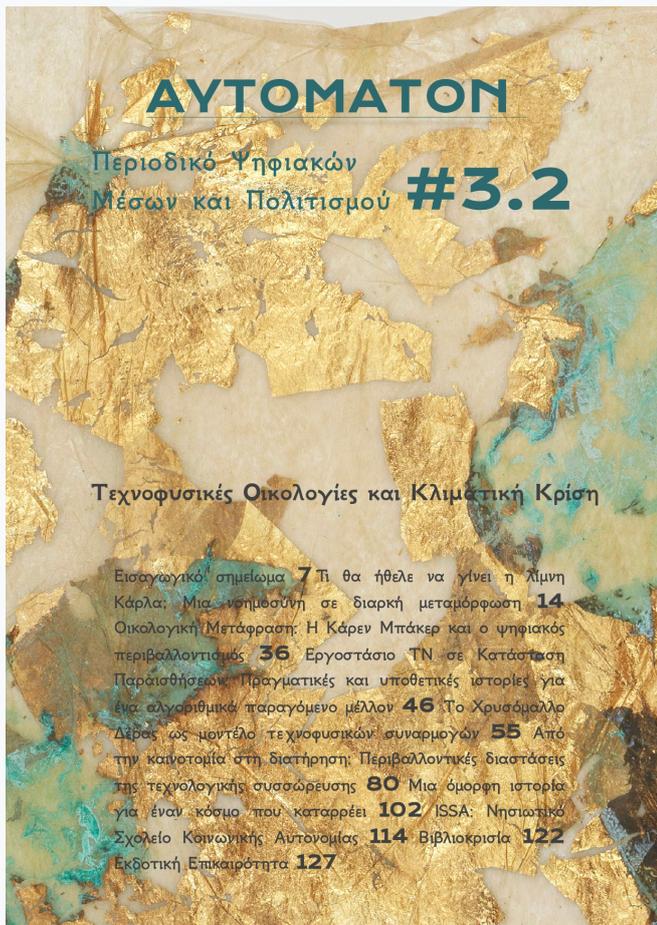

Αυτόματον: Περιοδικό Ψηφιακών Μέσων και Πολιτισμού

Τόμ. 3, Αρ. 2 (2025)

Τεχνοφυσικές Οικολογίες και Κλιματική Κρίση

Εισαγωγικό Σημείωμα

Δάφνη Δραγώνα

doi: [10.12681/automaton.42666](https://doi.org/10.12681/automaton.42666)

Copyright © 2025, Επιμελήτρια εκθέσεων, εντεταλμένη διδάσκουσα,
Τμήμα Τεχνών Ήχου και Εικόνας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Δραγώνα Δ. (2025). Εισαγωγικό Σημείωμα: Τεχνοφυσικές οικολογίες και κλιματική κρίση. *Αυτόματον: Περιοδικό Ψηφιακών Μέσων και Πολιτισμού*, 3(2), 7-13. <https://doi.org/10.12681/automaton.42666>

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Τεχνοφυσικές οικολογίες και κλιματική κρίση Δάφνη Δραγώνα*

Ο ΡΟΛΟΣ της τεχνολογίας στην αντιμετώπιση της περιβαλλοντικής κρίσης συζητείται εκτεταμένα τα τελευταία χρόνια. Ενώ η άνοδος της θερμοκρασίας, η απώλεια της βιοποικιλότητας και τα ακραία καιρικά φαινόμενα πλήττουν το μεγαλύτερο μέρος του πλανήτη, οι προηγμένες τεχνολογίες αξιοποιούνται ολοένα και περισσότερο για τη μελέτη, την πρόβλεψη και την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών ζητημάτων. Πράγματι, η χρήση της τεχνητής νοημοσύνης και της τεχνολογίας αισθητήρων σε συνάρτηση με την ανάπτυξη τεχνολογιών παραγωγής και εξοικονόμησης ενέργειας κρίνονται αναγκαίες για τη μείωση των εκπομπών του διοξειδίου του άνθρακα. Ταυτόχρονα, όμως, τέτοιες τεχνολογίες αφήνουν το δικό τους οικολογικό αποτύπωμα που αφορά την κατασκευή τους, την ενέργεια που απαιτούν, καθώς και την αχρήστευση και απόρριψή τους. Ο ρόλος των τεχνολογιών στη διάσωση του περιβάλλοντος είναι, έτσι, διττός, και συγχρόνως οι λέξεις που χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν τις εν λόγω τεχνολογίες είναι αυτές που χρησιμοποιούνται για την αντιμετώπιση της οικολογικής καταστροφής εν γένει. Πρόκειται για τεχνολογίες «μετριάσμου» και «προσαρμογής», που αναφέρονται στην προσπάθεια άμβλυσης των επιπτώσεων της περιβαλλοντικής καταστροφής και στη διαδικασία προετοιμασίας και λήψης μέτρων έναντι των επερχόμενων αλλαγών (Dwivedi κ.ά. 2022).

Οι λέξεις «μετριάσμος» και «προσαρμογή», ωστόσο, την ίδια στιγμή περιγράφουν μια νέα μορφή αγωνίας και ανησυχίας που αφορά το κλίμα. Το λεγόμενο νέο «κλιματικό άγχος» πλήττει άτομα που μπορεί να μην έχουν βιώσει άμεσα κάποια οικολογική καταστροφή (Clayton 2020: 2). Πηγάζει από το αίσθημα ότι η γνώση μας και ο τρόπος κατανόησης του περιβάλλοντα κόσμου μπορεί πλέον να μην επαρκούν για τη διάσωση του πλανήτη (Stoknes 2015, σε Clayton ό.π.), με την καταστροφή να μοιάζει αναπόφευκτη (Taylor 2023: 150). Συνεπώς, η όποια ανάληψη δράσης σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο φαίνεται να χάνει το νόημά της (ό.π.). Το αίσθημα αυτό επιτείνεται από τη δυσκολία επίτευξης των κλιματικών στόχων από πλευράς κρατών και μεγάλων εταιρειών, από τον φόβο για στρατηγικές «πράσινου πλουσίματος» (green washing), καθώς και από καταστροφικούς πολέμους που επιβαρύνουν, ανάμεσα σε άλλα, και το περιβάλλον. Σε αυτό το δυσχερές παρόν, η διεκδίκηση ενός βιώσιμου

* Επιμελήτρια εκθέσεων, εντεταλμένη διδάσκουσα, Τμήμα Τεχνών Ήχου και Εικόνας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, daphne.dragona@gmail.com.

μέλλοντος παραμένει επείγουσα ανάγκη – με τις δυνατότητες και τις δυσκολίες να διαφέρουν ανά περιοχή και πληθυσμό.

Η έννοια «βιωσιμότητα» εμφανίστηκε στη δεκαετία του 1970 για να προάγει έναν τρόπο ζωής που θα σέβεται τα όρια του πλανήτη και θα λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες των μελλοντικών γενεών. Αποτέλεσε, όπως αναφέρει ο Τζέρεμι Καραντόνα (Jeremy Caradonna), «μια αντίδραση ενάντια στην αντιληπτή μη βιωσιμότητα της βιομηχανικής κοινωνίας» και «μια αναγνώριση της ανισορροπίας που η ανθρωπότητα είχε δημιουργήσει» (Caradonna 2014: 3, 6). Οι ρίζες της «κουλτούρας της μη βιωσιμότητας», όπως υποστηρίζει ο Σάσα Κάγκαν (Sacha Kagan 2014: 17), δεν θα μπορούσαν παρά να βρίσκονται στη δυτική κοσμοθεωρία, και στη διαζευκτική σκέψη που διακρίνει σε φύση και πολιτισμό, ανθρώπινο και μη-ανθρώπινο κόσμο, βορρά και νότο, υποδηλώνοντας τελικά μορφές εκμετάλλευσης και ασυμμετρίας. Η τεχνολογία ως αναπόσπαστο μέρος του δυτικού πολιτισμού επηρέασε τις σχέσεις αυτές, επαναφέροντας συχνά το σχήμα του «προμηθειισμού» και τη λογική πως για κάθε πρόβλημα μπορεί να υπάρξει μια λύση καινοτομίας. Προτάσεις για τη δυνατότητα μίας άνευ όρων ανάπτυξης των πράσινων τεχνολογιών ή της ανάπτυξης της γεωμηχανικής και παρεμβάσεων πλανητικής κλίμακας, αποτελούν παραδείγματα αυτού του σχήματος. Κατ' αυτόν τον τρόπο, φυσικοί πόροι εξαντλούνται για να καλύψουν τις αυξανόμενες ανάγκες των τεχνολογικών υποδομών που υπόσχονται να προστατεύσουν το περιβάλλον. Με στόχο, λοιπόν, τον μετριασμό των συνεπειών της κλιματικής αλλαγής, φανερώνεται η ύπαρξη μιας ιδιάζουσας «τεχνοφυσικής» συνθήκης.

Κάτι «τεχνοφυσικό» δεν έχει απαραίτητα θετικό ή αρνητικό πρόσημο. Τεχνοφυσικό μπορεί να είναι ένα «διαδίκτυο της φύσης», για το οποίο μιλά η Νατίνα Γκαλ (Nadina Galle), που μελετά την αλληλεπίδραση ψηφιακών και φυσικών δικτύων στις πόλεις.¹ Ο όρος μπορεί να αναφέρεται, όπως έγραψε και ο Αρτούρο Εσκομπάρ (Arturo Escobar) ήδη στα τέλη της δεκαετίας του '90, σε μια στροφή μελέτης της φύσης μέσα από τις σπουδές της τεχνολογίας και της επιστήμης (Escobar 1999: 6), ή, όπως αναφέρουν οι Ντέμιαν Γουάιτ (Damian White) και Κρις Γουίλμπερ (Chris Wilber), σε μια κατανόηση του φυσικού περιβάλλοντος που αναγνωρίζει την πολυπλοκότητα ενός πολλαπλού κοινωνικο-οικολογικού και τεχνολογικού πεδίου (White και Wilber 2009: 13). Ο νεολογισμός παραπέμπει, επίσης, στις «φύσεις των μέσων» του Γιούσι Παρίκα (Jussi Parikka), ο οποίος μιλά για την υλικότητα και τις χρονικότητες των ψηφιακών μέσων πριν και μετά τη χρήση τους (Parikka 2018), και στη σκέψη της Ντόνα Χαραγουέι (Donna Haraway) περί «φυσικοπολιτισμών» (Haraway 2003). Η λέξη *τεχνοφύση*, λοιπόν, περιγράφει την αλληλένδετη σχέση τεχνολογίας και φύσης, τη συμποίηση και συνδιαμόρφωσή τους, καθώς και την ανάγνωση, τελικά, του περιβάλλοντος φυσικού κόσμου με τη διαμεσολάβηση της τεχνολογίας. Η όποια ανάγνωση και απόδοση νοήματος, άλλωστε, δε μπορεί παρά να επηρεάζεται από το εκάστοτε πολιτισμικό και κοινωνικό πλαίσιο, όπως έχουν αναφέρει τόσο ο Εσκομπάρ, όσο και οι Γουάιτ και Γουίλμπερ (ό.π).

Το νέο τεύχος του περιοδικού *Αυτόματων* μελετά τις σύγχρονες τεχνοφυσικές οικολογίες σε μια περίοδο συζητήσεων για τη φυσικοποίηση της τεχνολογίας και την αποφυσικοποίη-

1 <https://atlas.smartforests.net/en/logbooks/internet-of-nature/>

ση της φύσης. Εξετάζει τις σχέσεις συστημάτων, οργανισμών και σωμάτων με το περιβάλλον τους, φυσικό ή τεχνολογικό· τις συμπράξεις ανθρώπινων και μη ανθρώπινων δρώντων· καθώς και τους τρόπους που οι σχέσεις αυτές μπορούν να επιτηρούνται και να κεφαλαιοποιούνται (Hörl 2017). *Ποιοι, όμως, έχουν ή μπορούν να έχουν τον έλεγχο αυτών των περιβαλλόντων; Ποιες οι υποσχέσεις και ποια τα κόστη αυτού του τεχνοφυσικού παρόντος; Τι μπορεί να διεκδικηθεί μέσα από την έρευνα, την τέχνη και τη συνεργατική δράση; Μπορούμε ακόμα να ξαναφανταστούμε την τεχνολογία μέσα από την κριτική σκέψη και τον ψηφιακό εγγραμματοισμό;*

Το παρόν τεύχος επιδιώκει να απαντήσει στα ερωτήματα αυτά με άρθρα, δοκίμια και κείμενα γνώμης, που γράφτηκαν μετά από πρόσκληση της επιμελήτριας. Η προσέγγιση είναι διαθεματική, με στόχο ακριβώς να φωτιστούν διαφορετικές πλευρές των σημερινών σύνθετων τεχνοφυσικών οικολογιών σε συνάρτηση με την κλιματική κρίση και το συστημικό της χαρακτήρα. Οι τοποθετήσεις προέρχονται από τους χώρους των περιβαλλοντικών σπουδών, των σπουδών των μέσων, της τέχνης και της αρχιτεκτονικής, της νομικής και της φιλοσοφίας, με τη σκέψη της πολιτικής οικολογίας να λειτουργεί συνδεδετικά και ενοποιητικά.

Ο Ζήσης Κοτιώνης και η Ιωάννα Σωτηρίου μελετούν τις μεταμορφώσεις και τις πραγματώσεις μιας πολλαπλής τεχνοφυσικής νοημοσύνης όπως αυτή της λίμνης Κάρλα. Με σημείο αναφοράς το υδάτινο σώμα της λίμνης και την περιβαλλοντική καταστροφή που υπέστη το 2023, οι συγγραφείς μελετούν τον ρόλο που έπαιξαν κοινότητες, τεχνολογικά συστήματα και οικοσυστήματα στη ζωή της λίμνης. Ειδικά στρέφουν την προσοχή τους στον ρόλο της Γεωφυσικής Τεχνητής Νοημοσύνης σε ό,τι αφορά την παρατήρηση, την καταγραφή και την πρόβλεψη της αβεβαιότητας και της μεταιχμιακότητας που τη χαρακτηρίζει. Τι συμβαίνει, ρωτούν, όταν μια μορφή νοημοσύνης είναι αποκεντρωμένη, πλανητική και αχρονική; Τι μπορεί να διαφύγει από βάσεις δεδομένων, αισθητήρες, συστήματα καταγραφής, μελετητές και εταιρείες τεχνολογικών συστημάτων; Αν και η λίμνη αποτελεί ένα οικοσύστημα με υπερτοπικά γνωρίσματα, ταυτόχρονα το άρθρο τονίζει τους κινδύνους της απομάκρυνσης από τη βιωμένη εμπειρία και την αποσύνδεση από τον τόπο. Οι συγγραφείς προτείνουν την αναγνώριση μιας τρίτης νοημοσύνης με οικολογικό χαρακτήρα που αλληλεπιδρά τόσο με την ανθρώπινη όσο και με την τεχνητή και αφήνει χώρο στη συσχέτιση, τη συμβίωση και τη δίκαιη αντιπροσώπευση.

Ο Αλέξανδρος Δαμιανός γράφει για το περιβαλλοντικό δίκαιο και την αναγνώριση της αυτονομίας του μη ανθρώπινου κόσμου στην εποχή της τεχνητής νοημοσύνης. Με αναφορές στο έργο της Κάρεν Μπάκερ (Karen Bakker) για την ψηφιακή συντήρηση του περιβάλλοντος και προγράμματα όπως το Digital Earth, ο Δαμιανός συζητά συγχρόνως τις προκλήσεις και τους κινδύνους που φέρει η επιτήρηση στο περιβάλλον. Ειδικότερα, εξετάζει τις υποσχέσεις μιας νέας οικολογικής μετάφρασης που θα επιτρέψει την επικοινωνία μεταξύ ανθρώπου και άλλων οντοτήτων, χάρη στην αξιοποίηση της τεχνητής νοημοσύνης. Ο Δαμιανός διερευνά τις δυνατότητες των τεχνολογιών καταγραφής, μέτρησης και ανίχνευσης στη μελέτη του περιβάλλοντος, εξετάζοντας παράλληλα το ζήτημα της εκπροσώπησης των δικαιωμάτων του μη ανθρώπινου κόσμου. Παράλληλα, διερωτάται για το κατά πόσο μπορεί να αλλάξει η χρήση του όρου «οικολογία», όταν η φύση γίνεται υπολογίσιμη, και το υπολογίσιμο φυσικό, και όταν τελικά σταματούν οι ετερότητες να γίνονται αντιληπτές μέσα από την πολλαπλότητα και πολυπλοκότητά τους. Πραγματικά, τα εργαλεία της τεχνολογίας όχι

μόνο ορίζουν τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τον περιβάλλοντα κόσμο αλλά και επαναπροσδιορίζουν και τις ίδιες τις έννοιες που τον περιγράφουν.

Η Κυριακή Γονή συζητά το περιβαλλοντικό κόστος της αξιοποίησης της τεχνητής νοημοσύνης. Συνεχίζοντας την καλλιτεχνική έρευνα που έχει ξεκινήσει εδώ και αρκετά χρόνια πάνω στο οικολογικό αποτύπωμα των κέντρων δεδομένων, υπογραμμίζει τις αυξανόμενες ποσότητες ενέργειας και νερού που απαιτούν οι υποδομές της τεχνητής νοημοσύνης. Όπως η ίδια γράφει χαρακτηριστικά «τα κέντρα δεδομένων διψούν και ταυτόχρονα προκαλούν δίψα», θυμίζοντάς μας τις ανάγκες τους για χαμηλή θερμοκρασία, η οποία εξασφαλίζεται με σημαντικές ποσότητες νερού για ψύξη. Η Γονή εστιάζει ειδικά στις ανάγκες των εργοστασίων παραγωγικής τεχνητής νοημοσύνης και στις επιπτώσεις που έχουν σε ανθρώπινα και μη ανθρώπινα σώματα, σε μια περίοδο που το νερό ως αγαθό μοιάζει να μην είναι πια δεδομένο. Η τεχνητή νοημοσύνη ως αναπόσπαστο τμήμα της ρητορικής για τεχνολογική και οικονομική πρόοδο επιβαρύνει περιοχές που ήδη μπορεί να πλήττονται από ανομβρία και λειψυδρία. Συμπεριλαμβάνοντας στο κείμενό της μια ιστορία μυθοπλασίας, η Γονή τονίζει την αναγκαιότητα πολιτικής διαχείρισης του νερού σε παγκόσμιο επίπεδο.

Η Στεφανία Στρούζα στρέφεται στον μύθο του Χρυσόμαλλου Δέρατος και την Αργοναυτική εκστρατεία για να αναφερθεί στις αρχαίες τεχνικές συλλογής χρυσού που φανερώνουν μια διαφορετική σχέση με το φυσικό περιβάλλον. Αντλώντας υλικό από τη θεωρία του νέου υλισμού και την ιστορία της τεχνολογίας, η Στρούζα εξετάζει την εγγενή ζωτικότητα, αυτενέργεια και τις μεταμορφώσεις της ύλης, για να παρουσιάσει πώς οι μετανθρώπινες τεχνοφυσικές συνέργειες έχουν συμβάλει στην εξέλιξη των τεχνουργιών. Εστιάζοντας στην ανθρώπινη και μη δράση, στις ιδιότητες οργανικών και ανόργανων υλικών, στον ρόλο υδάτινων σωμάτων και φυσικών διαδικασιών, προτείνει μια ανάγνωση της ανάπτυξης τεχνολογιών και τεχνουργιών που φέρνει μαζί διαφορετικές χρονικότητες και αμφισβητεί δεισιμούς όπως αυτοί του πολιτισμού και της φύσης ή της μορφής και της ύλης. Στο πλαίσιο αυτό αφήνει να διαφανεί και μια ιδιαίτερη γεωηθική που δίνει προσοχή σε τεχνοφυσικές αλληλεπιδράσεις και συνέργειες. Αμφισβητεί, δηλαδή, την κυρίαρχη ανθρωποκεντρική προσέγγιση που επιβάλλει την εκμετάλλευση των πόρων της Γης, και η χρήση του μύθου γίνεται αφορμή για μια συζήτηση που αφορά την ύλη, την τεχνολογία και το περιβάλλον.

Οι Γιώργος Βελεγράκης και Αντώνης Φάρας εκκινούν από τις πολιτικές και κοινωνικές σχέσεις που οργανώνουν την τεχνολογική ανάπτυξη και, συνεπακόλουθα, από τις επιπτώσεις της ανάπτυξης αυτής στον πλανήτη. Ακολουθώντας το πεδίο «Επιστήμη, Τεχνολογία, Κοινωνία (Science, Technology, Society - STS)», οι συγγραφείς θέτουν ερωτήματα γύρω από την «τεχνοδιόρθωση» και αμφισβητούν τη λογική πως η προηγμένη τεχνολογία μπορεί να επιφέρει λύσεις σε κοινωνικά, περιβαλλοντικά και οικονομικά προβλήματα χωρίς συστημική αλλαγή. Σε αυτό το πλαίσιο αναφέρονται στη λογική της «προγραμματισμένης απαξίωσης» και αχρηστίας που επιβάλλουν οι μεγάλες τεχνολογικές εταιρείες και αντιπροτείνουν την «τεχνολογική διατήρηση» ως μέρος ενός κοινωνικοτεχνικού μετασχηματισμού. Κατά την εκτίμησή τους, μόνο μέσα από μια κριτική επανεκτίμηση της σχέσης μας με την τεχνολογία, η οποία θα δίνει έμφαση στην κοινωνική της διάσταση, τη συντήρηση, την ανθεκτικότητα, την πολυχρονικότητά της και την επιβράδυνση είναι εφικτό να μιλήσει κανείς για ένα

πιο βιώσιμο μέλλον. Το άρθρο ασκεί κριτική στην ίδια τη λογική της αέναης προόδου, της παραγωγικότητας και του δυτικοκεντρικού τρόπου «καλής ζωής», και προτείνει την «τεχνολογική διατήρηση» ως πολιτική πράξη και στάση ζωής.

Σε ένα δοκίμιο με στοιχεία προσωπικής ιστορίας, ο Βασίλης Κωστάκης συζητά προσεγγίσεις που επιχειρούν να απαντήσουν στη συνεχόμενη οικολογική καταστροφή και τις αυξανόμενες οικονομικές ανισότητες. Εγείροντας ερωτήματα για προσεγγίσεις όπως αυτές των «πράσινων τεχνολογιών» και της αντιστάθμισης εκπομπών του άνθρακα, ο Κωστάκης επιστρέφει στο θεμελιώδες ερώτημα που αφορά την προσήλωση σε μια ανάπτυξη δίχως όρια και σε υψηλές τεχνολογίες που εξυπηρετούν τέτοιους σκοπούς. Στο δοκίμιό του υπογραμμίζει προσεγγίσεις όπως αυτές των κοινών και της ομότιμης παραγωγής, φέρνοντας στο προσκήνιο τις δυνατότητες των ήπιων και κοινοτικών τεχνολογιών για ένα πιο βιώσιμο μέλλον. Με παραδείγματα από την Ελλάδα και το εξωτερικό, από τομείς όπως η γεωργία και η ενέργεια, ο Κωστάκης συζητά πώς η υλική παραγωγή μπορεί να είναι τοπική, βασισμένη στον ανοικτό σχεδιασμό και σε υπερτοπικά, οριζόντια δίκτυα συνεργασίας. Στρέφει, έτσι, την προσοχή του στις σχέσεις μεταξύ των ατόμων που μοιράζονται γνώσεις και αγαθά και διαμορφώνουν κόσμους πέρα από τα προτάγματα της καινοτομίας, της οικονομικής ανάπτυξης και της αγοράς.

Το *Νησιωτικό Σχολείο Κοινωνικής Αυτονομίας*, γνωστό ως *ISSA (Island School of Social Autonomy)*, στο Βιζ της Κροατίας, ιδρύθηκε ως χώρος πειραματισμού για την παραγωγή και τον διαμοιρασμό της γνώσης για τη ζωή και τη συνύπαρξη σε μια εποχή «αφανισμού». Σε συνέντευξη που έδωσαν αποκλειστικά στο περιοδικό *Αυτόματον*, οι Srećko Horvat και !Mediengruppe Bitnik, συνιδρυτές μεταξύ άλλων του Σχολείου, εξηγούν πώς και γιατί αυτό δημιουργήθηκε στον συγκεκριμένο τόπο. Με αναφορές στον πολιτικό ρόλο του νησιού Βιζ, στην ανθεκτικότητα και την ανεξαρτησία των νησιών εν γένει, και σε μια κοινότητα που γεννήθηκε με αφορμή αυτό, περιγράφουν την ιδιαίτερη δυναμική ενός χώρου που βασίζεται στις αρχές της αυτονομίας, της αποκέντρωσης και της συλλογικής δράσης. Το *ISSA* είναι εμπνευσμένο από το έργο του Ίβαν Ίλιτς (Ivan Illich) για την «αποσχολειοποίηση» της κοινωνίας, τα εργαλεία για καλή ζωή (convivial tools) και τα κοινά. Η σκέψη του, όπως και η σκέψη άλλων, όπως του Ρολάν Μπαρτ (Roland Barthes), αποτέλεσαν εφελκύδια για να σχεδιαστούν από κοινού όχι μόνο εργαλεία και τεχνολογίες, αλλά και ένας ρυθμός ζωής που σέβεται τον περιβάλλοντα κόσμο. Έτσι, τελικά, επαναπροσδιορίζεται η έννοια της αυτονομίας για την περίοδο της κλιματικής κρίσης, κυρίως ως κοινωνική, βασιζόμενη σε ό,τι μπορεί μια ομάδα ατόμων ή κοινότητα να μάθει, να παράξει, να κάνει μαζί.

Το ειδικό τεύχος συμπεριλαμβάνει μια βιβλιοκριτική της Δέσποινας Καταπότη για το βιβλίο *Λέξεις για τον Καιρό: ένα Γλωσσάρι* (2022) από τις εκδόσεις του Ιδρύματος Ωνάση. Η Καταπότη σχολιάζει το βιβλίο ως ένα πολυτροπικό εγχειρίδιο για ένα πλήθος «ετερογενών φαινομένων, πολυεπίπεδων μεταβολών, τοπικών ιδιαιτεροτήτων, πολιτισμικών παραδόσεων, πρακτικών και αναπαραστάσεων», που αφορούν τον καιρό και το κλίμα. Αυτό, κατά την άποψή της, έχει ενδιαφέρον γιατί ο καιρός, εδώ, προσεγγίζεται όχι μόνο ως φυσικό φαινόμενο που υπόκειται σε παρατήρηση και μέτρηση, αλλά και ως βιωμένος χρόνος στον εκάστοτε τόπο, και ως κοινωνικοπολιτική ατμόσφαιρα. Οι αλλαγές στο φυσικό περιβάλλον συζητού-

νται, έτσι, σε συνάρτηση με μεταβολές που λαμβάνουν χώρα στο πολιτικό περιβάλλον, με τις τεχνολογίες του κλίματος να ενσωματώνονται στις τεχνολογίες της ίδιας της εξουσίας. Μέσα από τα λήμματα που φιλοξενεί, το γλωσσάρι ανοίγει, κατά την Καταπότη, μια συζήτηση για την οικουμενική ανάγκη αναγνώρισης των συνεπειών της κλιματικής κρίσης σε σώματα ανθρώπινα και μη, όπως επίσης και για το ίδιο το δικαίωμα στην αναπνοή.

Τέλος, στην ενότητα *Εκδοτική Επικαιρότητα* φιλοξενούνται δύο ακόμα βιβλιοπαρουσιάσεις. Πρόκειται για τα βιβλία *Η τεχνική και ο χρόνος* (2023) του Μπερνάρ Στιγκκέρ (Bernard Stiegler) και *Για τον τρόπο ύπαρξης των τεχνικών αντικειμένων* (2022) του Ζιλμπέρ Σιμοντόν (Gilbert Simondon), και τα δύο από τις εκδόσεις Πλέθρον, σε μετάφραση των Ροζαλί Σινοπούλου και Βασίλη Πατσογιάννη αντίστοιχα. Ο Λέανδρος Κυριακόπουλος, παρουσιάζοντας το βιβλίο του Στιγκκέρ, υπογραμμίζει το ενδιαφέρον του συγγραφέα να αναπτύξει μια θεωρία που δεν θα διακρίνει αξιολογικά τον άνθρωπο από την τεχνολογία. Συζητώντας το βιβλίο στο συγκείμενο της σημερινής συνθήκης, σημειώνει πως μέσα από τη στροφή του Στιγκκέρ στην τεχνική και ειδικότερα στη σχέση του ανθρώπου με τη σύγχρονη τεχνική, μπορεί κανείς να εξετάσει τους τρόπους με τους οποίους βιώνουμε το ιστορικό, κοινωνικό και πολιτικό μας παρόν. Η τεχνική είναι στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος και στο βιβλίο του Σιμοντόν που συστήνει και σχολιάζει ο Μανώλης Πατηνιώτης. Σε μια παρουσίαση που ταυτόχρονα πληροφορεί τον αναγνώστη για το ευρύτερο έργο του Σιμοντόν και τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της συνεισφοράς του, ο Πατηνιώτης σημειώνει την ακόρεστη περιέργεια του φιλοσόφου για ζητήματα που αφορούσαν τεχνικά αντικείμενα και για την ιδιαίτερη σημασία που έδινε στις μηχανές ως τεχνικά όντα εντός του πολιτισμού. Με μια προσέγγιση διεπιστημονική για την εποχή του, ο Σιμοντόν επέστρεψε στη σχέση του ανθρώπου με την τεχνική πραγματικότητα· πίστευε στη σχέση των ανθρώπων με τις μηχανές. Εντέλει, τόσο ο Σιμοντόν όσο και ο Στιγκκέρ, επιδίωξαν ακριβώς μια εκ νέου μελέτη της σχέσης μας με τις τεχνικές, τις μηχανές και τελικά την τεχνολογία. Η σχέση αυτή φέρνει τις τοποθετήσεις τους κοντά στη θεματική του τρέχοντος τεύχους. Η σχέση μας με την τεχνολογία διαπερνά και διαμορφώνει τη σχέση μας με το περιβάλλον, θυμίζοντάς μας τελικά το αδιάσπαστο συνεχές φύσης και πολιτισμού.

Αναφορές

- Caradonna, Jeremy L. 2014. *Sustainability: A History*. Νέα Υόρκη: Oxford University Press.
- Clayton, Susan. 2020. "Climate anxiety: Psychological responses to climate change". *Journal of anxiety disorders* 74. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2020.102263>
- Dwivedi, Yogesh K., Laurie Hughes, Arpan Kumar Kar, Abdullah M. Baabdullah, Purva Grover, Roba Abbas, Daniela Andreini et al. 2022. "Climate change and COP26: Are digital technologies and information management part of the problem or the solution? An editorial reflection and call to action". *International Journal of Information Management* 63: 102456.
- Escobar, Arturo. 1999. "After nature: Steps to an antiessentialist political ecology". *Current anthropology* 40, no. 1: 1-30.

- Donna J. Haraway. 2003. *The Companion Species Manifesto. Dogs, People, and Significant Otherness*, Σικάγο: Prickly Paradigm Press.
- Hörl, Erich. 2017. "Introduction to general ecology." Στο *Erich Hörl με James Burton (επιμ.) General Ecology. The new ecological paradigm*, S. 1-73. Λονδίνο-Νέα Υόρκη: Bloosmbury.
- Kagan, Sacha. 2013. *Art and Sustainability: Connecting Patterns for a Culture of Complexity*. Μπίλεφελντ: Transcript.
- Parikka, Jussi. "Medianatures." *ZMK Zeitschrift für Medien-und Kulturforschung* 9, no. 1 (2018): 103-106.
- Taylor, Dan. 2023. "Climate anxiety, fatalism and the capacity to act." στο *New interdisciplinary perspectives on and beyond autonomy*. Taylor & Francis, 150-164. DOI: 10.4324/9781003331780-13
- White, Damian F., και Chris Wilbert. 2009 "Inhabiting technonatural time/spaces". *Technonatures: Environments, technologies, spaces, and places in the twenty-first century*, 1-30. Βατερλό: Wilfrid Laurier University Press.